

Jeffers Engelhardt, Katherine Pukinskis (eds.). *Baltic Musics Beyond the Post-Soviet. Politics and Society in the Baltic Sea Region 5*, Tartu: Tartu University Press, 2024, 231 lk.

Maarja Merivoo-Parro

Kes on Balti uuringute konverentsile sattunud, see teab, et üldjuhul räägib eestlane eestlastest, lätlane lätlastest ja leedulane leedulastest. Kõiki Balti riike ühekorraga kaasavaid teemapüstitusi esineb haruharva. Selliste avantüüridega julgevad enamasti välja tulla eelkõige uurijad väljastpoolt, kellel pole sisemist tõrget kolme kultuuri korraga menetleda, tõlgendada, kasutada. Nad ei näe kuristikke, ainult sildu. Meil endil kipub olema vastupidi ja naabri liivakasti naljalt ei tikuta. Nii ka värskes Balti muusikauuringute kogumikus, kus on põnevaid juhtumiuuringuid, mis analüüsivad viimaste aastakümnete arenguid ning teevad seda mõningate eranditega peamiselt ühe riigi lõikes. Sellest, et igaüks ainult iseennast tahab uurida, vahest niipea välja ei kasvata. Ja tegelikult: kas üldse peakski?

Eks see meile kuuluv maanurk ongi parajalt heterogeenne, ning see pole sugugi häbiasi. Iga paari tunni autosõidu järel uus keel, kultuur, kombed ja tavad, nagu ka selles kogumikus ilmekalt välja tuleb. Tuleb olla tänulik, et meil on sellised vahvad üleaedsed ning me pole ümbritsetud impeeriumidest, või mis oleks veel hullem, ei ole ise ühegi impeeriumi osa.

Ehk võibki 21. sajandil avatud kaartidega arutleda juba ka selle üle, milline see Baltikumi vereringe õigupoolest on: kui palju on päris kokkupuutepunkte ja kui palju arhailis-nostalgilist konstruktivismi. Kas asjaolu, et meid väljastpoolt vaadates endiselt peaaegu identsete kolmikutena nähakse, on lihtsalt osa *Westspaining'*ust eesmärgiga meie kogemust sääraselt defineerida, et ajaloo ja kultuuri kurrud väljastpoolt vaatlejal silmi liig kirjuks ei ajaks? Päris nii kaugele kogumikus ei minda, sarnastest mõtteharjutustest huvitatud lugejale on siin kaante vahel avastamisrõõmu küll.

Näiteks heidetakse kivimürakas laulva revolutsiooni huviliste kultuurituristide kapsaaeda. Kui siiani oleme harjunud mõtlema, et laulev revolutsioon on ilmselt üks kõige kaunimaid, osavamaid ja õnnestunumaid ettevõtmisi meie ajaloos üldse ning seda ka säärasena uljalt esitletud, siis kogumikus kerkib ohulipp (Johann van Niekerki artikkel). Pärast 2006. aastal esilinastunud dokfilmi „The Singing Revolution“¹ on lääne-riikides tõepoolest kasvanud kultuuritundlike inimeste huvi ja vaimustus nii filmis kujutatud sündmuste kui ka neid läbi elanud rahvaste ning kultuuride vastu, mis mitmel-setmel puhul on päädinud Balti riikide külastamise ning kohaliku koorilaulu kultuuriga haakumisega. Siiani on seda kõike peetud pigem positiivseks arenguks.

Kogumikus esitletav uus vaade tõlgendab neid visiite aga traumatismi ilminguna, millele heidetakse ette kümne küünega Nõukogude režiimi ajastust kinnihoidmist ning pikema vaate ignoreerimist nii sinise laulukultuuri kui ka oma-riikluse ajaloo puhul. Mida siis peaks üks valgustunud välismaalane tegema, et tema visiit oleks eetiline? Üks väljakäidud lahendus (lk. 65) oleks üldse vältida laulva revolutsiooni teemat ja keskenduda muusikale, mis on siinmail loodud väljaspool murrangulisi aegu, kuna murrangulised ajad on teadupärast seotud traumadega ning seega potentsiaalselt retraumeerivad. Ehkki arutus on kirglik ja teadusliku käsitluse tagant kumab läbi päris elus kogetud frustratsioon, ei õnnestunud vähemalt seda lugejat lõplikult veenda, et Balti kultuuri käsitlemiseks oleks sääraseid siidkindaid tarvis. Süvenemisprobleemidega läänlased vahest sellest rohkem süvenema ei hakka, kui nende vähesed pidepunktid pahaks või ebaeetiliselt kuulutada.

¹ Režissöörid Maureen Castle Tusty ja James Tusty. USA/Eesti. Allfilm, Mountain View Productions, Northern Light Productions.

Julgetele teemaarendustele lisaks on vägagi tervitav ka teadusartiklite vaheldumine informatiivsete persooni-intervjuudega. Heli pühitseva raamatu puhul on sellest tulenev erinevate häälte ja registrite kõlama jäämine igati paslik ning annab lugemiskogemusele värvi juurde. Teemadering on lai ning ekspertsust jagub laiale teemaringile juba mainitud laulvast revolutsioonist läbulauludeni, sekka klassikalise muusika arenguid ning rannarootsi dildo-pärimust (Živilė Arnašiūtė, Johann van Niekerk, Oliver Aas, Rūta Stanevičiūtė, Rūta Gaidamavičiūtė, intervjuu Sophia Kirsanovaga, Sofia Joons Gylling). On laia pintsliga maalimist: näiteks tekitatakse mõne osava löögiga väga hea taustsüsteem mõistmaks, kuivõrd ootuspärane oli Leedu triumf 2019. aasta Veneetsia biennaalil, kus nende „Sun & Sea“² peapremia noppis (Rūta Stanevičiūtė, lk. 168). Eelnes ju sellele pikk ja põhjalik kunstiga haakuv ooperiuuendus Leedu sees, mis tõi skeenele uued loojad ja senisest suurema mitmekülsuse.

Teisalt minnakse aga mikroajalooliste detailideni. Üks mu lemmiklauseid kogu raamatust on Depeche Mode'i fänniklubi tekke- ja arengulugu lahkavas peatükis (Brigitta Davidjants), kus muu hulgas on kirjas (lk. 117), et „a party celebrating Dave Gahan's birthday was held at a kindergarten in Jõgeva“. Just sellistes hõllandustes lehvib see raskesti tabatav „beyond Post-Soviet'i“ lipp kõige jõulisemalt. Kodukootud klubitegevuse põlve otsas alustamisest kõigest kuus aastat hiljem jõuti juba bändiga hängimiseni, mis on kõike arvestades tõesti täiesti „beyond“. Paraku tuleb aga ka tõdeda, et raamatu kohta, mis deklareerib end olevat tervikuna „beyond the Post-Soviet“, opeeritakse siin ometi suuresti ikka sellesama „Post-Soviet'iga“. Õnneks tehakse seda vägagi edukalt ning ilmselt on ka siin kaante vahel levitatavad kuuldused „Post-Soviet'i“ surmast õige pisut liialdatud.

Kogumik sündis 2022. aastal toimunud veebikonverentsi laiendusena ja ilmus trükist aastal 2024. Ehk oleks suulistest ettekannetest raamatuks vormumise teel olnud kasu pisut jõulisemast toimetajakäest. On väiksemaid möödalaskmisi, nagu näiteks see, et ühel ja samal leheküljel on Eesti 2023. aasta laulupidu alles ees ja juba toi-

munud (lk. 79) või et trükiveakurat on loonud poetessi nimega Maria Under (lk. 80). Tervikule tulnuks kasuks, kui illustratsioonide kasutamine polnuks vaid mõningate autorite töö osa, mis löi pisut kaootilise üldmulje. Raskemad vajakajäämised on aga need, kus põnevad paralleelid on jäänud tõmbamata.

Jah, peatükkide fookuses on enamasti vaid üks kultuur ja las ollagi, aga ehk olnuks ühisel jõul võimalik siiski välja kasvada totaalsest naabri-pimedusest, mis kohati maad võtab. Näiteks oli (lk. 146) väga põnev lugeda selle kohta, kuidas Läti kirikutes on peetud rahvalaulu sõnade üle ranget valvet ning rakendatud vägagi jõulist repertuaaripoliitikat, mõjutades nii heliloojaid kui ka esitajaid. Kuidas on aga lugu katoliiklikus Leedus või usuleiges Eestis? Selliseid visandlikke paralleele oleks heade kolleegide abiga vahest olnud üsna nobedasti võimalik luua. Seda enam, et kõnealune tekst ei olnud mitte viidetega varustatud teadusartikkel, vaid vestlus raamatu ühe koostaja Katherine Pukinskise ja loovisiku Laura Jėkabsoni vahel, ehk et sealne üldistuse tasand oleks Balti perspektiivi võrdsi lisamise välja kannatanud küll, kasvõi joonealuse märkusena.

Või teine juhtum. Leedu laulva revolutsiooni käsitluses (Živilė Arnašiūtė) kerkib esile ka punkarite teema. Jääb mulje, et neil oli lõunamaa sündmustes väiksem roll kui siin põhja pool. Arutelu, miks ja kuidas nii läks, ei oleks muidugi kõnealusesse artiklisse mahtunud, aga pool lauset konstateerimaks olukorda Lätis ja Eestis, kus kirjandust ja uurimusi sel teemal ju jätkub, oleks olnud omal kohal küll. Tekib ka selline põhimõtteline küsimus: kes ja millal termini „laulev revolutsioon“ üldse eesti keelest leedu keelde tõlkis? Kuidas see õigupoolest kõlab? Ja kui kiiresti ja kas kulutulena (või siis mitte sugugi) see sõnakombinatsioon levis? Kesksete terminite historiseerimine avaks sündmuste loogikat vägagi ilmekalt.

Just ajaloolises plaanis tekibki vastupandamatu tahtmine nii mõnegi autoriga vaielda. Näiteks ei saa nõustuda väitega Arnašiūtė tekstis, et tänapäeva bändide püüdlus kõlada läänepäraselt (lk. 37) on kuidagi ainulaadselt „post-Soviet“. Sedasama üritati, higimull otsaes, teha ka Nõukogude ajal, lihtsalt see ehk ei kukkunud nii

² *Oper-performance* (2019), autorid Rugilė Barzdžiukaitė, Vaiva Grainytė ja Lina Lapelytė. Vt. <https://www.sunandsea.lt/en> (30.08.2025).

edukalt välja, kuna globaalsetele trendidele oli raskem ligi saada, tehnika oli puudulik ning inglise keel nõrk. Kui ajas kaugemale minna, siis võib julgelt öelda, et läänt püüti jäljendada ka ammu enne Nõukogude aega: Eestist kargavad kohe pähe Vabariigi ajal lavasid kuumaks kütnud The Murphy Band, Merry Pipers ja Red Hot Ramblers. Veelgi enam: kui tulla tagasi tänapäeva noorte eluilmale juurde, kerkib arvestades nende kogemusi ja kujunemiskeskonda pähe ka mõte, et ehk on loomingut kirjeldades koguni küüniline rääkida mingsugusest lääne jäljendamisest. See, mida nad teevad, ongi lääne muusika, mitte ei ürita seda olla.

Väga hoogsa sulega ning nauditavalt kirja pandud arutelu ansamblite Meie Mees, Hellad Velled, Sinu Naine, Elumees jt. rolli ning mõju üle (Oliver Aas) jätab mulje, et need bändid on eriti kontaktis tänapäeva Eesti eluga (lk. 92). Samas võiks aga väita ka vastupidist: kas see Youtube'is endiselt klikke koguv loomevakk pole hoopis juba sünnihetkest alates pigem nostalgiline nähtus, mis peab kuulajaile pakkuma midagi pehmet, karvast ja turvalist? Arvestades teemaderingi ja muusikalist esteetikat, võiks lausa öelda, et ehk artiklis kirjeldatud muusika lausa pelgab tänapäeva elu kõigi oma varjunditega. Osaliselt ka ehk seetõttu on *low-brow'* teatpulk minu meelest sisuliselt juba ammu üle antud ning massid kargavad nüüd rõõmsalt kaasa kollektiividega nagu näiteks 5MIINUST, kes asustavad just sedasama

saarekest, kus antakse mänguliselt au sellistele igihaljastele teemadele nagu peod, autod ja jook. Just nemad on vallutanud ka edetabelid ja teleekraanid, kuhu *low-brow'*l väidetavalt asja polnud. Omaette küsimus on, kas artiklis tähelepanu saav Onu Bella ikka kuulub sellesse tähendusvälja või mitte. Kummalisel kombel nenditakse muu hulgas (lk. 89), et Bella ei üritanud olla läänelik. Tema enim rahva seas armastatud palad on ju nimelt läänes tehtud muusika kaverid ning Bella projektide kunstiline ambitsioon, mitmeplaaniisus ja huumor on täiesti teisest puust kui näiteks Meie Mehel.

Eespool toodud kriitikamomendid olgu tõestuseks selle kohta, kui väga lõbus oluks minu ja kõigil teistel Balti tunnelite kaevajail viibida raamatu aluseks oleval konverentsil nende teadlaste ja loovisikutega, kelle tähelepanekud, hool ja süvenemine kogumikku kannavad. Lõbus ja kaasahaarav on ka seda kogumikku lugeda. Loomulikult muusikas mingit üldist balti esteetikat olemas ei ole, küll aga on selle kogumiku kaante vahel meie ühine kõlakoda. Harmooniad ja dissonantsid läbisegi, järgmiste viljakate vaidluste jaoks pinda ette valmistamas. Lugegem ja laskem need hääled valla.

Teksti valmimist on rahastatud Euroopa Liidu meetmest Horizon Europe Marie Skłodowska-Curie (GA 101106240). Esitatud seisukohad on autori omad ega pruugi kajastada rahastajate omi.